

**Színházi szemle.** A legutóbbi években a Nemzeti Színház érthetetlenül mostoha volt Szigligeti Edével szemben. Úgy látszik, ezt akarta az igazgatóság jóvátenni azzal, hogy idei első felújításul *A szökött katonát* választotta s ez irodalomtörténeti jelentőségű szerző még egy darabjának újra való színrehozatalát is megígérte.

*A szökött katonának* valóban helyet kell foglalnia a Nemzeti Színház műsorában, Szigligetinek első nagy sikere volt ez, s magának az akkor még hat éve fennálló színháznak egyik legelső diadala. Hatása a maga korában rendkívül széles körökre terjedt, s irodalomtörténeti érdekességével vetekszik magyarosító hatása is. A pest-budai német polgárok szalonjaiból e darab kezdte kiszorítani a német dalokat. A benne előforduló énekeket dalolta az egész főváros, s annak számára, akinek a magyar szöveg nehezére esett, természet mindjárt német fordítás is. *A Három alma meg egy fél* kezdetű dalt így fújták a jó pesti németek: „Drei Äpfel hab'n kan Gewicht. Hab i di g'rufen, komst du nicht...“

Irodalomtörténeti jelentősége abban van, hogy az osztrák kaptára szabott eddigi népies-tündéres daraboktól ez vezetett át a népszínműre. Igaz, hogy tiszta népies hangulat csak az első felvonást tölti meg, de ennek alakjaiban és felépítésében már megtaláljuk mintáját sok későbbi népszínműnek. Az egész mű nagy hatásának titka ott rejlik, hogy minden van benne, ami az akkori közönséget megkapta. Nem mély, de hatásos cselekmény, frapárs és idegizgató bonyodalom, színes és változatos színpadi képek, demokrata tendencia és sok olyan alak, akik a korabeli magyar társadalomra jellemzők.

Nagy színpadi ügyessége miatt a mai közönségre sem tévesztette el a hatását. A publikum, amely hihetetlen gyorsan tudott nyolcvan esztendővel visszafiatalodni, elandalodott a

szép nótákon, gyönyörködött a változatos képekben, érdeklődött a kultúrhistoriai érdekességek iránt, különösen pedig gyermeketeg lélekkel izgult a második felvonás bonyodalmanak hatása alatt.

A rendezés a színház fiatal rendezőjének, Siklóssy Pálnak, első munkája. Sikerülten aknáztta ki a darab hatáslehetőségeit, tempóját még fokozta is, az egyes jeleneteknek képszerűsége is tetszetős volt, s a sok változás közötti szünetek nem nyúltak hosszúra, és sok rendezői ötlet tette az egészet elevenné. Jó volt a szöveget egy-két népdallal megbővíteni, s csak dícsérhető az is, hogy a gróf és az ezredes pisztolypárba a színpalak mögé helyeztetett. Hatásában így még nyert is ez a jelenet, amellet, hogy túlságosan rikító volta valamelyest letompult. Csak a legutolsó kép volt kissé tempótlan és ötlettelen.

A címszerepet Cselényi József, a Városi Színház tagja játszotta. Alakja és énekhangja nagyon szép, de játéka feszes és szenvedélytelen. Julcsa szerepében a színház fiatal színésznőjét, Somogyi Erzsit láttuk. Azok a jelenetek, ahol zsendeséget és bájt kell kifejezni, igen sikerültek, de hiányzott belőle a magyar falusi leány tűzrólpattantsága és kackiás elevensége. Monti grófnét, Laborfalvi Róza régi híres szerepét Márkus Emilia játszotta. Egész alakítása megkapóan érdekes volt, de különösen a második felvonás harmadik képében ragadott el, amikor először hazugsággal szereli le férje gyanuját, majd pedig aggódó anyai szeretete hirtelen minden korlátot szétvet. A legnagyobb tragikus viharok szélvészé járt át bennünket e lelki harc ábrázolásának láttára. Nagy Adorján az ezredest igen intelligens módon játszotta meg, csak nazális hangja és szüket szőéjtése volt — mint mindig — kellemetlen. Pethes Sándort az uracskodó szabólegény szerepében színpadi pályáján ismét emelkedőnek láttuk. Dem-

jén Mari élettelen Korpádiné. Fehér Gyula pedig markáns halálraítélt katona volt.

A budapesti színházak közül legelsőnek a *Renaissance-Színház* nyitott kaput, színrehozván Leo Urvanovnak *Vera Mirceva* című darabját. E színház tavaly egy pár irodalmi érdekességű darabbal keltett maga iránt reményeket. *Vera Mirceva* láttára azonban kissé lehűltünk. Pusztán külső érdekességű, elcsépelet hatásrekvizitumokkal dolgozó színpadi mű ez, papiros alakjaiban nem lüktet igazi élet, s tartalma is csak álérdekességű. Izgató fordulataival az igénytelenebb nézőt megkaphatja, de a színpadi fogásokkal csak kissé ismerős is unatkozni fog, mert túlságosan módja van bepillantani a szerző műhelytitkaiba. Az egésznek egyébként orosz volta is kétséges. Mintha Leo Urvanov csak valami nyugati metropolisz színházi mesteremberének volna álneve, annyira nem érzünk semmit a muszka levegőből. Egyedül a züllött ügynök alakjában van valami orosz, de ez is csinált és erőltetett, s nem tudja a hideg darabot egységes tónusba foglalni. Csak afféle — kerthelyiség az udvarban.

A színház pompás külsőségek közt és jó szereposztásban mutatta be a darabot. A főszerepet Simonyi Mária játszotta. E tehetséges színésznő több lelkiséget vitt szerepébe, mint amennyi benne van. Játékában gyönyörködtünk, de a fáradságáért bizony kár volt. Gellért Lajos a férj szerepében igen jól eltalálta a magábafojtott szenvedély hangját. Táray illúziókeltő udvarló volt, de első jelenetében valami feszesség érzett rajta. A züllött ügynököt Maklárty Zoltán — ez igen jó genreszínész — játszotta. Mozgásában van valami groteszktség, de ez az effajta szerepekhez igen illik.

Szeretnők, ha a színház ezzel a jeles színészgárdával ismét visszatérne az irodalomhoz.

A *Vera Mirceva* csinált muszkaságával szemben hamisítatlan orosz levegő hatja át Csehovnak a Vígszínházban előadott *Csereznyéskertjét*. Az eddig nálunk színrekerült Cse-

hov-darabok közül talán ez a legmozdulatlanabb, a legkevésbé színpadias. Lassú, alig mocsanó haladása az eseményeknek, csendesen fájó hangulatok, befelé vérző emberek, sorsukból kikívánczoló, de az élet érintéseitől szétmálló lelkek, ezek adják a darab karakterét. Nehéz, szinte lehetetlen ezt színpadra drámai módon vetíteni. A drámaiatlanságot még csak fokozza, hogy az író szinte szándékosan kerül mindent, amiből — ha csak pár percere is — küzdelmes összeecsattanás keletkezhetnék. Az egyes alakok csak a maguk bajával vannak elfoglalva, sokszor nem is felelnek egymásnak, mindegyik a maga nótáját fújja, a maga keservét zengi. A párbeszédet gyakran csak hangulati egység kapcsolja össze, csak egy-egy mélabús orosz nóta dallamai festik alá, egymásnak robbanó szenvedélyek sehol-sehol. Amellett az egyes személyek megformálásában semmi drámai ökonómia: az epizódalakok éppen olyan aprólékos gonddal vannak megrajzolva, akárcsak a főszemélyek, úgyhogy alig-alig bír közülök egy-kettő centrálissá emelkedni.

Mindez azonban nem valami technikai ügyefogyottság az író részéről, hanem tudatos és szándékos. Az élet ilyen, hát az élet irodalmi ábrázolása is csak ilyen lehet, — körülbelül ez Csehovnak, a nagy naturalista írónak gondolata. Csak az a baj, hogy ez az írói elv éppen a drámai formában valósítható meg a legkevésbé. A színpad világa a maga feszesebb és szorosabb kereteivel bizonyos stilizáltságot követel az írótól, s minden műfaj között a dráma bírja meg legkevésbé a következetes naturalizmust.

És mégis — minden formai elhibázottsága mellett is százszor kedvesebb nekünk ez a drámaiatlan dráma, mint például a *Vera Mirceva*nak pusztán külsőséges hatásokra számító merő színpadiassága. Mert Csehov emberei élő emberek, egy-egy sóhajukkal, szavukkal szívünkbe markolnak, s az egész darab hangulata a lélekből jön, s a lélekig szárnyal. Szinte csodálatos a karakterrajznak az a biztossága, az a pár vonással való emberjellemezés, amire Csehov képes. Nincs egyetlenegy alakja sem, amelyiket testvérünknek ne éreznénk, keserű vagy

groteszk, fájdalmas vagy mélységesen humoros embertársunknak, és nincsen egyetlenegy jelenete sem, amelynek hangulatát ne élnők át. Lépten-nyomon érezzük, hogy egy nagy író vezet bennünket kézenfogva egy kitűnő arcképekkel teljes galerián keresztül.

A Vígszínház előadása igen jó volt. E színház tagjainak erősen naturalista ábrázolási modora teljesen összehangzott volt e darab stílusával. A rendezés jól érvényre juttatta a csendes és fojtott tempót, ami e mű hatásának lényeges kelleke. A főszerepet, amennyiben itt „hős“-ről lehet beszélni. Varsányi Irén játszotta. A csendes, szótalan szenvedésre és az álmodozásra kitűnő hangjai voltak. Különösen finomnak találtuk, amikor az első felvonásban az ősi kúria ablakán át a cseresznyéskertet nézve, futó víziója támad: meghalt édesanyját látja a fák között. Közepesebb színésznő e szavakat bizonyosan a kert felé fordulva, tágranyitott szemekkel mondta volna el. Varsányi Irén szembehúnyva víziója terével ellenkező irányba nézett: mintegy jelezte, hogy az egész „lelke szemében“ látja. Hegedűs az öregedő bátya szerepében igen jó genre-alkítást nyújtott. Bőbeszédűségében kedves, meghatódásaiban humoros volt, s billiárdozó-szenvedélyét kezének és sétatálcájának e játékra jellemző, önkénytelenül visszaterítő mozdulataival játszotta meg, anélkül, hogy túlzó lett volna. Kabos Gyula a megzadagodott paraszt nehézkességét és érdességét nagyon jól ábrázolta. Itt-ott apróbb beszédhibát éreztünk ugyan a szóejtésén, de ez kétségkívül csak valamiféle könnyen leküzdhető technikai fogyatkozás lesz, hiszen máskor ugyanazt a szót, ugyanazt a hangot kristálytisztán ejtette. A guvernánt szerepében igen jeles ábrázolást láttunk Vaszary Piroskától. Folytonosan a torz határán járó komikus játéka sohasem tévedt az ízléstelenségbe. A vénülni kezdő lányt a megbetegedett Makay Margit helyett Tókes Anna ügyesen, zökkenő nélkül játszotta. Igen nagy haladást láttunk a tavalyi Csehov-darab után Lukács Pál játékában. Kétségtelenül jó volt mint Ivanov is, de játékát akkor még inkább észmunkának találtuk. Most azonban, az öreg diák szerepében, éreztük,

hogy szíve is van. Különösen a második felvonásbeli szavai törtek elő igen mélyről. A kisebbik lány szerepében Gaál Franciska meglehetősen egyhangú volt. Vajjon nincs ebben a fiatal színésznőben több változatosság? Az írnokot Mály Gerő meglepő életszerűséggel játszotta, az öreg szolga szerepében pedig Szerémy Zoltán kitűnő genre-alkításait ismételte — kitűnően.

Tóth Árpád fordításában egy-két magyartalanság sértette a fülünket.

*Galamb Sándor.*

**A magyar irodalom a huszadik században.\*** Schöpflin Aladárnak e tárgyról Gorkij Maxim tájékoztató-sára írt s a „Nyugat“-ban is közzétett terjedelmes tanulmánya, melyet mindnyájan nagy érdeklődéssel olvastunk, az első kísérletek egyike jelenkori irodalmunk értékelő áttekintésére. Érdekesebb kritikusi vállalkozás alig képzelhető, bár igazán szólva, nehezebb is alig. Ha vállalójában megvan is az ízlés szabadsága s az ítélet biztossága, a történeti távlat hiányával műhatatlanul számolnia kell. A kortársi viszony még egyes írók megítélésében is okozhat látási zavarokat — mint ahogy okozott is nem egyszer. Kölesey nézeteiben csakúgy, mint Gyulai Páléiban —, egykorú egész jelenségsorozat összefoglaló becsléséhez meg éppen bajos olyan magaslattal találni, ahonnan e jelenségeknek mind az irodalmi multtal való kapcsolata, mind a nemzeti élet egyidejű alakulásaival való összefüggése világosan kitetszik. Kellő tisztasággal valóban csak „az időnek bércsei: a századok“ verik vissza bármely kor irodalmi szavából azt, ami állja az időt. Mindazonáltal a kortárs időbeli közellátása, apró részletekre kiterjedő tájékozottsága értékes alapot szolgáltathat a későbbi, visszatekintő mérlegelésnek. Schöpflin dolgozata a benne tárgyaltakat illetőleg ily becses alapvetésnek ígérkezik amaz irodalomtörténetíró számára is, aki *A magyar irodalom a huszadik sz-*

\* Készséggel közöljük t. munkatársunknak ez érdekes cikkét, mert a vitában elfoglalt álláspontja általánosságban megegyezik a miénkkel. Ez azonban természetesen nem jelenti azt, hogy a közlemény minden részlete, vagy éppen minden mondata a Napkelet álláspontját juttatná kifejezésre. Szerk.